

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА РОЛЬ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ТА ЇЇ РЕГУЛЮВАННЯ

О.І. Матійчук

Львівський національний аграрний
університет

Розглянуто фактичний рівень та чинники, що впливають на величину заробітної плати в сільському господарстві Львівської області. Вона залишається найменшою серед інших сфер народного господарства і є меншою від прожиткового мінімуму. Порушено питання щодо реформування оплати праці на селі як одного із напрямів державної соціальної політики.

Ключові слова: рівень заробітної плати, системи оплати праці, праця, сільськогосподарські підприємства.

Постановка проблеми. З розвитком ринкових відносин в Україні і становленням системи соціального партнерства змінився механізм функціонування заробітної плати. Прийняття Законів України «Про оплату праці», «Про прожитковий мінімум», «Про колективні договори і угоди» та інших нормативних актів створило правову базу для організації оплати праці, що відповідає умовам ринкової економіки. Проте лібералізація заробітної плати в умовах економічної кризи не дала бажаних результатів. Рівень заробітної плати в сільському господарстві залишається низьким, низька частка оплати праці в доходах сільських домогосподарств, залишається проблема заборгованості з виплатою заробітної плати, що знижує її мотиваційний вплив.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З розвитком ринкових відносин в Україні і зміною форм власності і господарювання проблемі заробітної плати як складовій соціально-трудових відносин присвятили дослідження такі економісти, як Д. Богиня, В. Гуляев, О. Грішнова, С. Мельник, Т. Кір'ян, А. Колот, Г. Куликов, Н. Павловська, С. Українець, К. Ульянов, О. Уманський, О. Черватюк. У сільськогосподарському виробництві роль заробітної плати в соціально-трудових відносинах розглядають О. Аврамчук, О. Богуцький, Т. Бортник, О. Боброва, І. Гнибіденко, В. Вітвицький, В. Дієсперов, М. Махсма,

В. Павленко, Л. Червінська, Г. Шкурін, В. Юдіна та інші.

Як свідчить аналіз літературних джерел, «сфера оплати праці та доходи – центральна ланка оптимізації соціально-трудових відносин» [1, с.5]. Крім проблеми зайнятості, умов, безпеки і організації праці важливим є те, що «працівник заінтересований у тому, щоб роботодавець через зарплату чи в інший спосіб надав йому змогу утримувати в належному стані здоров'я, забезпечити інші найперші власні потреби й своєї сім'ї» [7, с. 38]. На важливості соціальної ролі мотиваційного механізму трудової активності працівників села через оплату праці в аграрному секторі економіки наголошує О. Аврамчук, В. Вітвицький, В. Дієспров.

Мета статті. Розглянути стан та перспективи організації заробітної плати у сільському господарстві Львівської області та її роль і місце в соціально-трудових відносинах.

Виклад основного матеріалу. Низький рівень середньорічної заробітної плати працівників, зайнятих у сільському господарстві, призводить до того, що заробітна плата неспроможна забезпечити працівникам села умови для нормальної життєдіяльності, виконувати відтворювальну та стимулюючу функції. Динаміка її розміру наведена в табл. 1.

Таблиця 1

*Розміри мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму,
номінальної заробітної плати*

Соціальна гарантія оплати праці	Роки							2006р. до 2000р.
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	
Мінімальна заробітна плата, грн.	$\frac{90}{118}$	118	$\frac{140}{165}$	$\frac{185}{205}$	$\frac{205}{237}$	$\frac{262}{332}$	$\frac{350}{375}$	4,16 рази
Прожитковий мінімум, грн.	287,6	331,0	365,0	365,0	386,7	453,0	505,0	1,75 рази
Середньомісячна заробітна плата в сільському господарстві та мисливстві Львівської області	66,13	85,81	109,34	144,59	228,59	338,64	457,81	6,92 рази

Незважаючи на те, що середньорічна номінальна заробітна плата найманих працівників у сільському господарстві області за період з 2000 до 2006 р. зросла в 6,92 рази і темпи її зростання перевищують темпи зростання мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму, її рівень у 2006 р. досяг тільки 90,6% прожиткового мінімуму.

За цей період середньооблікова кількість штатних працівників у сільському го-

сподарстві скоротилася з 74,9 тис. до 18,6 тис. або у 4,0 рази тоді як в цілому по області це зменшення відбулося всього на 16%, а в таких видах економічної діяльності, як торгівля, фінансова діяльність, операції з нерухомим майном, освіта, охорона здоров'я, надання комунальних та індивідуальних послуг зросла (табл. 2).

Таблиця 2

*Динаміка кількості працівників за видами економічної діяльності
у Львівській області*

Види економічної діяльності	Середньооблікова кількість штатних працівників, тис. осіб							2006р. у % до 2000р.
	2000р.	2001р.	2002р.	2003р.	2004р.	2005р.	2006р.	
Сільське господарство та мисливство	74,9	61,2	44,7	34,3	25,9	22,0	18,6	24,8
Торгівля	42,9	40,9	41,1	40,4	42,2	44,0	47,2	110,0
Фінансова діяльність	7,9	8,1	8,6	9,3	10,2	11,3	12,3	155,6
Операції з нерухомим майном	34,7	34,0	33,6	35,7	34,0	35,3	36,9	106,3
Освіта	93,1	93,6	94,0	95,6	96,0	96,9	97,7	104,9
Охорона здоров'я	74,4	73,2	73,2	73,3	76,7	78,1	77,8	104,5
Надання послуг	21,5	21,3	22,0	21,4	22,2	23,1	22,6	105,1
<i>Усього по області</i>	<i>690,9</i>	<i>644,4</i>	<i>607,7</i>	<i>587,1</i>	<i>572,6</i>	<i>581,2</i>	<i>579,9</i>	<i>83,9</i>

Тому одним з пріоритетних напрямів соціальної політики на селі повинно бути вирішення завдань з реформування оплати праці. Ефективне застосування форм і систем оплати праці та рівень заробітної плати – головні чинники мотивації високоефективної праці, економічного зростання і підвищення життєвого рівня сільського населення. Заробітна плата як соціально-

економічна категорія є основним джерелом грошових доходів, тому її величина значною мірою характеризує рівень добробуту працівників. Разом з тим, у структурі грошових доходів домогосподарств Львівської області у сільській місцевості оплата праці займає всього 47,4%, хоч має деяку тенденцію до зростання (табл. 3).

Таблиця 3

Структура грошових доходів домогосподарств Львівської області, %

Показники	2001 рік			2005 рік		
	усі домогосподарства	у тому числі		усі домогосподарства	у тому числі	
		у міських поселеннях	у сільській місцевості		у міських поселеннях	у сільській місцевості
Оплата праці	54,8	64,4	35,1	60,3	67,0	47,4
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	3,4	3,5	3,2	1,3	1,5	1,0
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	9,0	0,9	25,6	3,4	0,2	9,5
Пенсії, стипендії, допомоги	23,5	21,5	27,7	27,1	22,5	35,8
Інші грошові доходи	9,3	9,7	8,4	7,9	8,8	6,3
<i>Всього</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

За даними таблиці 3 можна зробити висновок, що трудова діяльність працівників сільського господарства не забезпечує достатнього рівня матеріального достатку. Оплата праці у структурі грошових доходів домогосподарств сільської місцевості становить лише 12,3%, що значно менше, ніж у міських поселеннях.

При низькому рівні оплати праці у сільському господарстві, який у Львівській області в 2006 р. становив 49,5% до середнього рівня по області і був у 3,5 рази нижчий від оплати праці працівників, зайнятих фінансовою діяльністю, селяни поповнюють свої доходи за рахунок самозайнятості в особистому господарстві та соціальних допомог, які за останні роки дещо збільшилися. Ненормальним є те, що частка оплати праці у структурі сукупних доходів сільських домогосподарств становить менше 50%. Особисте селянське господарство залишається важливим джерелом доходу сільських сімей, адже в господарствах населення Львівської області виробляється більша час-

тина продукції сільського господарства. У власності і користуванні особистих селянських господарств у 2006 р. знаходилось 77,4% сільськогосподарських угідь і вироблялось 87,1% продукції сільського господарства. Тобто ефективність використання землі в особистих селянських господарствах населення значно вища, незважаючи на те, що там використовується ручна, малопродуктивна праця. У 2006 р. господарства населення з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь у порівняльних цінах 2005 р. виробили по 465,6 тис. грн. сільськогосподарської продукції, тоді як сільськогосподарські підприємства, включаючи фермерські, тільки по 214,6 тис. грн., або майже у 2,2 рази менше. Зменшення обсягів виробництва в сільськогосподарських підприємствах спричинило і те, що кількість працюючих у сільськогосподарських підприємствах скоротилася, а кількість безробітних зросла, що негативно впливає на збереження кваліфікованої робочої сили на селі.

Збільшення виробництва сільськогосподарської продукції і підвищення продуктивності праці залишається головним компонентом економічного зростання, основою підвищення рівня заробітної плати працівників, зайнятих у сільськогосподарських підприємствах, і наближення середнього рівня заробітної плати в сільському господарстві до рівня оплати в інших галузях економіки. Серед чинників сільськогосподарського виробництва вирішальне значення належить трудовій діяльності людини, яка стимулюється рівнем оплати праці. На сільськогосподарських підприємствах усіх форм власності і господарювання форми і системи оплати праці, тарифні ставки, розміри та умови виплати надбавок, доплат, премій, винагород та інших заохочувальних, компенсаційних і гарантійних виплат повинні встановлюватись у колективному договорі з дотриманням норм і гарантій, передбачених Галузевою угодою і чинним законодавством України.

У Львівській області в 2006 р. діяло 1937 сільськогосподарських підприємств, з яких 23 державні і 1914 недержавні, з них 362 господарські товариства, 243 приватні підприємства, 23 виробничі кооперативи і 1258 фермерських господарств. Крім того, в області існує 323,1 тисяч особистих (підсобних) господарств населення.

При організації трудових відносин в цих господарствах необхідно виходити з

того, що основні права і обов'язки щодо організації оплати праці і матеріального стимулювання передано державою підприємствам і трудові відносини членів окремих сільськогосподарських підприємств мають свої особливості. Ці особливості залежать від форми господарювання і регулюються відповідними Законами України: «Про господарські товариства», «Про колективне сільськогосподарське підприємство», «Про сільськогосподарську кооперацію»; «Про фермерське господарство» і прийнятими Статутами окремих господарств.

Висновки. Виходячи із вищевикладеного, можна зробити висновок, що сільське господарство суттєво відстає від інших галузей за рівнем номінальної заробітної плати, який тепер є найнижчим серед усіх галузей економіки. Сільськогосподарські підприємства з низькою продуктивністю праці, низькими цінами на сільськогосподарську продукцію, не покриваючи виручкою понесених витрат, неспроможні забезпечувати технологічні вимоги і належно оплачувати працю. Розбудова ефективної моделі соціально-трудових відносин повинна стати важливим чинником прискорення соціально-економічного зростання галузі.

Найважливіший пріоритет соціально-економічної політики України – підвищення рівня життя населення, поліпшення його добробуту, зокрема, через підвищення заробітної плати.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Богиня Д.* Соціально-трудові відносини в Україні в контексті організації оплати праці та регулювання доходів // Україна: аспекти праці. – 2003. – № 7. – С. 3-8.
2. *Вітвіцький В.* Реформування трудових відносин у сільському господарстві // Україна: аспекти праці – 2001. – № 4. – С.22-25.
3. *Осовий Г.* Питання реформи оплати праці в Україні в контексті реалізації Плану дій щодо євроінтеграції // Україна: аспекти праці. – 2005. – № 3. – С. 3-11.
4. Праця у Львівській області у 2006 році: Статистичний збірник / Головне управління статистики у Львівській області. – Львів, 2007. – 258 с.
5. Соціально-трудові відносини в умовах реформування агропромислового комплексу: Запитання і відповіді / За ред. ке.н. Ю.Я. Лузана, В.В. Вітвіцького. – К.: НДІ «Укр-агропромпродуктивність», 2003. – 745 с.
6. Статистичний щорічник Львівської області за 2006 рік. Частина I. – Львів / Головне управління статистики у Львівській області, 2007. – 366 с.
7. *Українець С.* Соціально-трудові відносини в Україні: зміст і розвиток // Україна: аспекти праці. – 1999. – № 1. – С. 35 – 41.